

ANETA BENOWSKA  
Łódź

## PODMIOTY SOCJALIZACJI RELIGIJNEJ<sup>1</sup>

### WPROWADZENIE

Socjalizacja religijna polega na przekazywaniu z pokolenia na pokolenie kulturowego dziedzictwa religijnego<sup>2</sup>. Jest to proces, dzięki któremu następuje kształtowanie takich zachowań religijnych, które prowadzą do dojrzałości religijnej socjalizowanych oraz podejmowaniu przez nich wolnych i odpowiedzialnych decyzji w spotkaniu z wartościami religijnymi. Socjalizacja religijna jest socjalizacją ciągłą, ponieważ rozciąga się na całe życie człowieka, czyli jego dzieciństwo młodość i dojrzałość. Obejmuje ona kilka oczywistych, niemniej bardzo istotnych zasad. Jedną z nich mówi, że wczesna socjalizacja ma znacznie większy wpływ na formowanie się ludzkich cech niż późniejsza. Dlatego podstawowym podmiotem socjalizacji religijnej jest rodzina, a dopiero potem inne grupy religijne i społeczne<sup>3</sup>.

W systemie tradycyjnym socjalizacja miała charakter ogólnokulturowy, dlatego funkcję socjalizacyjną spełniało całe społeczeństwo wraz ze wszystkimi swoimi podmiotami. Oczywiście rodzina miała najważniejszy wpływ w całym procesie, ale pomoc społeczeństwa, wszelkich grup religijnych odgrywała bardzo ważną rolę. Obecne zmiany w postawach młodzieży wobec religii wywołane są między innymi zmianami w takich obszarach, jak: polityka, gospodarka czy kultura. Młodzi ludzie niejednokrotnie są przekonani, że aby być dobrym chrześcijaninem, nie trzeba podtrzymywać kontaktów z Kościołem<sup>4</sup>. W związku z tym Kościół postawił sobie za cel troskę o wyspecjalizowane podmioty socjalizacji, które będą wspierać ten proces we wszystkich generacjach. Często jednak instytucje

---

<sup>1</sup> Niniejszy artykuł został opracowany na podstawie pracy magisterskiej na temat: „Przemiany funkcji socjalizacyjnej rodziny. Studium pastoralne na przykładzie młodzieży licealnej miasta Łodzi” (UKSW 2003) napisanej pod kierunkiem ks. dra Marka Stępnika.

<sup>2</sup> W. Piwowarski, *Socjologia religii*, Lublin 1996, s. 102.

<sup>3</sup> Por. S. Zaręba, *Laicy – Kobiety – Młodzież*, w: *Kościół i religijność Polaków 1945–1999*, red. W. Zdaniewicz, T. Zembrzusi, Warszawa 2000, s. 71.

<sup>4</sup> Por. L. Smyczek, *Dynamika przemian wartości moralnych w świadomości młodzieży licealnej*, Lublin 2002, s. 68.

społeczne, mające większe znaczenie w społeczeństwie, a przez to większą władzę społeczną, stosują przymus i wywierają nacisk, by nakłonić młodego człowieka do przyjęcia własnego systemu znaczenia<sup>5</sup>. Aktualnie na rynku światopoglądowym istnieje wiele sprzecznych systemów wartości. Szeroki wachlarz tolerancji i wolności w zakresie wyboru systemu znaczenia rodzi obojętność, względność i niepewność zachowań. Młodzież potrzebuje wolności, jakiegokolwiek narzucenie powoduje reakcję odrzucenia. Fakt ten wskazuje na konieczność ciągłej socjalizacji zmierzającej do wychowania dojrzałych osobowości, z własną indywidualną motywacją, zdolnych do współpracy w zakresie podstawowych wartości.

Kreowane postawy indywidualistyczne, oparte na wzorach osobistego sukcesu, oraz zagubienie we współczesnym świecie powoduje, że funkcja socjalizacji religijnej musi zacząć spełniać swoje zadania, w przeciwnym razie grozi nam życie w społeczeństwie chorym, zestresowanym, zdesperowanym nie znającym Boga. Tempo i ciśnienie przemian są bardzo duże. Jedni stają się ich beneficjentami, inni tworzą krąg ofiar<sup>6</sup>. Trzeba podjąć pewne działania<sup>7</sup> socjalizacyjne względem osób, które cenią już pewne wartości i chciałyby je urzeczywistnić oraz działania inne wobec tych, którym trzeba pokazać blask wartości ogólnoludzkich, będących fundamentem poszanowania osoby ludzkiej, ładu między ludźmi w rodzinie, społeczeństwie, w układzie międzynarodowym<sup>8</sup>.

## 1. AUTODEKLARACJA WIARY BADANEJ MŁODZIEŻY

Terenem prowadzonych badań było XX Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Słowackiego mieszczące się przy ul. Obywatelskiej 58 w Łodzi. Szkoła ta cieszy się dobrą opinią wśród łódzkich szkół średnich. Uczniowie szkoły to najczęściej mieszkańcy Łodzi lub jej południowych okolic. Badania przeprowadzane były za pomocą ankiety składającej się z 25 pytań, część z nich posłużyła do opracowania niniejszej publikacji. Na grupę badawczą składało się 70 dziewcząt i 30 chłopców, kończących w czerwcu 2001 r. trzecią klasę szkoły średniej.

Identyfikacja z wyznawaną religią jest wskaźnikiem przyjęcia jej jako faktu społecznego, a skala identyfikacji z wiarą i Kościołem stanowi przybliżony obraz znaczenia i roli religii w życiu jednostek<sup>9</sup>. Katolicyzm jest bardzo silnie związany z tradycją kulturową, obyczajową i systemem wychowania rodzinnego, szkolnego

<sup>5</sup> W. Piwowarski, *Socjalizacja religijna dziecka a kontekst społeczno-kulturowy*, w: *Dziecko*, red. W. Piwowarski, W. Zdaniewicz, Warszawa-Poznań 1984, s. 93.

<sup>6</sup> E. Nowakowska, *Kaftan na miarę!*, „Polityka” 33, 2000, s. 4.

<sup>7</sup> Por. *II Polski Synod Plenarny (1991–1999). Dokumenty. Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie*, 39.

<sup>8</sup> Por. K. Ostrowska, *Wokół rozwoju osobowości i systemu wartości*, Warszawa 1998, s. 135.

<sup>9</sup> Por. E. Jarmoch, *Religijność indywidualna Polaków*, w: *Kościół i religijność...*, s. 386.

i pozaszkolnego, dlatego odgrywa bardzo ważną rolę w procesie kształtowania religijności młodych Polaków. Jest również systemem odniesienia w procesie dziedzictwa kulturowego, jak i też w aktualnych wyborach postaw i przekonań<sup>10</sup>. Autodeklaracje młodzieży są ważnym wskaźnikiem poznania jej religijności bądź niereligijności. Uzyskane wyniki przedstawia tabela 1.

T a b e l a 1. Odpowiedzi na pytanie: Czy jesteś katolikiem?

| Odpowiedzi respondentów | Chłopcy |       | Dziewczęta |       | Ogółem |       |
|-------------------------|---------|-------|------------|-------|--------|-------|
|                         | N       | %     | N          | %     | N      | %     |
| Tak                     | 24      | 80,0  | 67         | 95,7  | 91     | 91,0  |
| Nie                     | 6       | 20,0  | 3          | 4,3   | 9      | 9,0   |
| Razem                   | 30      | 100,0 | 70         | 100,0 | 100    | 100,0 |

Analizując powyższe dane, możemy stwierdzić, że większość ankietowanych, bo 91,0%, uważa się za katolików, a 9,0% nie. Zmienna względem płci pozwoliła zauważyć, że zdecydowana większość osób uważających się za niekatolików to chłopcy – aż 20,0%. Zastanawiający jest również fakt, że ankieta była przeprowadzana podczas lekcji religii. Aby zatem lepiej zrozumieć deklaracje młodzieży względem wiary, zapytano w pytaniu otwartym respondentów: Co ich zdaniem znaczy być katolikiem?

Odpowiedzi ankietowanych zebrano w tabeli 2.

T a b e l a 2. Dwuaspektowe pojęcie bycia katolikiem w opinii młodzieży\*

| W aspekcie pozytywnym                            |         |      |            |      |        |      |
|--------------------------------------------------|---------|------|------------|------|--------|------|
| Moim zdaniem być katolikiem to ...               | Chłopcy |      | Dziewczęta |      | Ogółem |      |
|                                                  | N       | %    | N          | %    | N      | %    |
| Wierzyć w Boga                                   | 10      | 33,3 | 37         | 41,2 | 47     | 39,2 |
| Żyć według przykazań Bożych                      | 5       | 16,7 | 12         | 13,4 | 17     | 14,2 |
| Szczerze wyznawać wiarę i świadczyć o Chrystusie | 2       | 6,7  | 3          | 3,4  | 5      | 4,2  |
| Uczestniczyć w praktykach religijnych            | 3       | 10,0 | 9          | 10,0 | 12     | 10,0 |
| Żyć w rodzinie chrześcijańskiej                  | 3       | 10,0 | 2          | 2,2  | 5      | 4,2  |
| Mieć żywe relacje z Bogiem                       | 0       | 0,0  | 5          | 5,5  | 5      | 4,2  |
| Być ochrzczonym                                  | 1       | 3,3  | 0          | 0,0  | 1      | 0,8  |
| Być we wspólnocie                                | 1       | 3,3  | 0          | 0,0  | 1      | 0,8  |
| Chodzić do Kościoła                              | 2       | 6,7  | 7          | 7,7  | 9      | 7,5  |

<sup>10</sup> L. Smyczek, dz.cyt., s. 71.

|                                                        |   |     |   |      |   |     |
|--------------------------------------------------------|---|-----|---|------|---|-----|
| Być dobrym i pomagać innym                             | 0 | 0,0 | 6 | 6,6  | 6 | 5,0 |
| W aspekcie negatywnym                                  |   |     |   |      |   |     |
| Być zmuszonym wypełniać nakazy narzucone przez Kościół | 2 | 6,7 | 0 | 0,0  | 2 | 1,6 |
| Być w rejestrze kościelnym                             | 1 | 3,3 | 0 | 0,0  | 1 | 0,8 |
| Brak odpowiedzi                                        | 0 | 0,0 | 9 | 10,0 | 9 | 7,5 |

\* Odpowiedzi nie sumują się, gdyż respondenci podawali więcej niż jedną odpowiedź.

Najwięcej, bo prawie 40,0% ankietowanych odpowiedziało, że być katolikiem, to znaczy wierzyć w Boga; kolejne 14,2% odpowiedziało, że być katolikiem, to żyć według przykazań Bożych, trzecia w kolejności odpowiedź wskazywała na konieczność udziału w praktykach religijnych – 10,0%. Analizując przez pryzmat zmiennej pod względem płci, zauważymy, że dziewczęta częściej niż chłopcy wymieniali jeszcze takie odpowiedzi jak: być katolikiem to, szczerze wyznawać wiarę i świadczyć o Chrystusie, mieć żywe relacje z Bogiem, chodzić do Kościoła, być dobrym i pomagać innym. Chłopcy natomiast wymieniali częściej takie odpowiedzi, jak: być katolikiem to, żyć w rodzinie chrześcijańskiej, być ochrzczonym, być we wspólnocie chrześcijańskiej. W sposób negatywny na temat bycia katolikiem wypowiadali się tylko chłopcy, to by mogło potwierdzać, że jeżeli bycie katolikiem komuś kojarzy się w sposób negatywny, to nie deklaruje się, że nim jest. Analizując dane z tabel 1 i 2 zauważymy, że 10,0% spośród respondentów płci męskiej deklaruje, że nie są katolikami, ale pojmują bycie katolikiem w sposób pozytywny.

Badania socjologiczne potwierdzają, że pozytywne autodeklaracje religijne młodzieży tylko częściowo korespondują z ogólnym stosunkiem do religii oraz określeniem stopnia własnej wiary<sup>11</sup>. Poproszono zatem respondentów, aby określili swój stosunek do wiary, przez wybór spośród siedmiu podanych w ankiecie. Były to odpowiedzi: głęboko wierzący, wierzący, wątpiący i poszukujący, niezdecydowany, ale przywiązany do tradycji religijnych, obojętny religijnie, niewierzący, ateista walczący z religią.

Deklaracje określające stosunek młodzieży do wiary przedstawia tabela 3.

<sup>11</sup> Por. tamże, s. 72; J. Mariański, *Młodzież między tradycją i ponowoczesnością*, Lublin 1995, s. 92.

Tabela 3. Postawy respondentów wobec wiary

| Odpowiedzi respondentów                                    | Chłopcy |       | Dziewczęta |       | Ogółem |       |
|------------------------------------------------------------|---------|-------|------------|-------|--------|-------|
|                                                            | N       | %     | N          | %     | N      | %     |
| 1. Głęboko wierzący                                        | 0       | 0,0   | 4          | 5,7   | 4      | 4,0   |
| 2. Wierzący                                                | 7       | 23,3  | 40         | 57,2  | 47     | 47,0  |
| 3. Wątpiący i poszukujący                                  | 6       | 20,0  | 13         | 18,6  | 19     | 19,0  |
| 4. Niezdecydowany, ale przywiązany do tradycji religijnych | 7       | 23,3  | 11         | 15,7  | 18     | 18,0  |
| 5. Obojętny religijnie                                     | 6       | 20,0  | 0          | 0,0   | 6      | 6,0   |
| 6. Niewierzący                                             | 4       | 13,4  | 2          | 2,8   | 6      | 6,0   |
| 7. Ateista walczący z religią                              | 0       | 0,0   | 0          | 0,0   | 0      | 0,0   |
| Brak danych                                                | 0       | 0,0   | 0          | 0,0   | 0      | 0,0   |
| Razem                                                      | 30      | 100,0 | 70         | 100,0 | 100    | 100,0 |

Postawę głęboko wierzącą i wierzącą deklaruje ponad połowa respondentów. 43,0% ankietowanych deklaruje, że są osobami wątpiącymi i poszukującymi, niezdecydowanymi, ale przywiązanymi do tradycji, lub też obojętnymi religijnie. Natomiast 6,0% młodzieży ogólnie określa się jako niewierząca. Porównując dane i biorąc pod uwagę zmienną pod względem płci, zauważa się, że dziewczęta są bardziej wierzące niż chłopcy<sup>12</sup>. Wśród chłopców 20,0% to obojętni religijnie, a 13,4% to niewierzący; u dziewcząt zaś biorąc pod uwagę te dwie postawy względem religii procent ten wynosi zaledwie 2,8. Nikt spośród respondentów nie określił się jako ateista walczący z religią, a wszyscy respondenci udzielili na to pytanie odpowiedzi.

Okres, w którym młody człowiek zaczyna wkraczać w świat dorosłych, jest dla wielu bardzo trudny. Nowa sytuacja życiowa zmusza młodych do poszukiwania sensu życia i swojego miejsca w świecie. Jest to również czas kształtowania się indywidualnego światopoglądu. Często postawy młodych ludzi nacechowane są pewnego rodzaju zwątpieniem i niezdecydowaniem, a w konsekwencji ich wiara jest słaba i niepewna. Możliwe, że jest to sygnał osłabienia procesów życia religijnego młodego pokolenia<sup>13</sup>.

## 2. WPLYWY ŚRODOWISKOWE

Pogłębieniem analizy postaw wobec wiary religijnej jest poszukiwanie jej źródeł. Człowiek, żyjąc w określonym środowisku, sam je kształtuje i jest od niego zależny. Przy dokonywaniu analizy wpływu środowiska w procesie socjalizacji

<sup>12</sup> Por. E. Jarmoch, dz.cyt., s. 387.

<sup>13</sup> L. Smyczek, dz.cyt., s. 74.

należy wziąć pod uwagę funkcję, jaką odgrywa ono w życiu człowieka. Środowisko bowiem tworzą określone osoby lub grupy ludzi samemu lub poprzez środki wpływając na rozwój psychiczny i kształtowanie się osobowości człowieka<sup>14</sup>.

Badając przemiany w socjalizacji religijnej, poproszono młodzież o wybór spośród dziesięciu możliwych podmiotów tych, które mają największy wpływ na kształtowanie się przekonań religijnych ankietowanych. Wśród nich znalazły się takie, jak: szeroko rozumiane środowisko rodzinne, szkolne, grupy rówieśnicze, organizacje młodzieżowe, mass media oraz osoby zaangażowane w życie duchowe. Młodzież mogła zakreślać więcej niż jedną odpowiedź.

Szczegółowe dane dotyczące wpływów środowisk na kształtowanie się postaw religijnych respondentów przedstawia tabela 4.

T a b e l a 4. Wpływy środowiskowe na kształtowanie się postaw religijnych młodzieży

| Odpowiedzi respondentów            | Chłopcy |      | Dziewczęta |      | Ogółem |      |
|------------------------------------|---------|------|------------|------|--------|------|
|                                    | N       | %    | N          | %    | N      | %    |
| 1. Nauczyciele                     | 0       | 0,0  | 0          | 0,0  | 0      | 0,0  |
| 2. Środowisko, w którym przebywasz | 8       | 20,0 | 17         | 14,2 | 25     | 15,6 |
| 3. Rodzice                         | 9       | 22,5 | 32         | 26,6 | 41     | 25,7 |
| 4. Dziadkowie                      | 1       | 2,5  | 17         | 14,2 | 18     | 11,3 |
| 5. Księża                          | 7       | 17,5 | 10         | 8,4  | 17     | 10,6 |
| 6. Katecheci                       | 4       | 10,0 | 10         | 8,4  | 14     | 8,7  |
| 7. Organizacje młodzieżowe         | 3       | 7,5  | 8          | 6,6  | 11     | 6,9  |
| 8. Mass media                      | 1       | 2,5  | 1          | 0,8  | 2      | 1,2  |
| 9. Koledzy/ koleżanki              | 1       | 2,5  | 8          | 6,6  | 9      | 5,6  |
| 10. Inni (kto?) ...                | 6       | 15,0 | 17         | 14,2 | 23     | 14,4 |

Z analizy przeprowadzonych badań wynika, że prawie 26,0% respondentów na źródło swojej religijności wskazuje rodziców. Na drugim zaś miejscu środowisko, w którym przebywa – 15,6%, a zaraz za uplasowała się odpowiedź „inni” – 14,4%. Wśród respondentów, którzy zaznaczyli odpowiedź „inni” chłopcy dopisali, we wszystkich przypadkach, że na ukształtowanie się ich postaw religijnych mieli wpływ oni sami, natomiast dziewczęta również odpowiadały w większości przypadków, że one same, ale udzieliły również takich odpowiedzi jak: nikt, młodzieżowe organizacje katolickie, katecheza, siostry zakonne. Biorąc pod uwagę zmienną pod względem płci, zauważymy, że chłopcy prawie na równi z rodzicami (22,5%), jako podmiotami socjalizacji religijnej, również zaznaczyli środowisko, w którym przebywają (20,0%), natomiast na trzecim miejscu zaznaczyli

<sup>14</sup> Por. A. Błasiak, *Młodzież – świat wartości*, Kraków 2002, s. 227.

odpowiedź „księży” (17,5%). Dziewczęta oprócz odpowiedzi „rodzice”, która liczyła najwięcej bo 26,6%, na drugim miejscu zaznaczyły aż trzy podmioty: środowisko, w którym przebywają, starsze pokolenie, czyli swoich dziadków, oraz odpowiedź inni. Na trzecim zaś miejscu znaleźli się w skali porównawczej księża i katecheci po 8,4%.

Oddziaływania socjalizacyjno-wychowawcze oparte na modelach rodzinnych zderzają się w praktyce z wpływami pozarodzinnych instytucji wychowania bezpośredniego i pośredniego, w konsekwencji prowadzą do ukształtowania się religijności dzieci nie zawsze powielającej religijność rodziców. Orientacje religijne nabyte w trakcie socjalizacji pierwotnej w rodzinie nie są wystarczającą gwarancją stabilizacji postaw i zachowań religijnych. W późniejszym okresie rozwoju, okresie adolescencji muszą być uwzględniane również inne nośniki socjalizacji religijnej<sup>15</sup>.

### 3. RODZINA

Autentyczna religijność rodziców i najbliższego otoczenia ma szczególne znaczenie w kształtowaniu religijności człowieka już w dzieciństwie. Właśnie w rodzinie dziecko odnajduje ważne w wychowaniu religijnym wartości takie, jak: system moralny i system wartości oraz wzorce postępowania, zachowania religijnego<sup>16</sup>. Rodzice pośredniczą również w nawiązywaniu przez dzieci kontaktów z zewnątrzrodzinnymi podmiotami socjalizacji, jak sąsiedztwo, grupy rówieśnicze, Kościół, szkoła, organizacje. Najważniejsza rola rodziców jest w najwcześniejszym okresie życia, kiedy dziecko nie ma stałego kontaktu z innymi środowiskami socjalizacyjnymi. Będąc wtedy jedynym środowiskiem wychowawczym, rodzina musi pamiętać, by nie zaprzepaścić tego ważnego czasu<sup>17</sup>. Jak będzie przebiegać socjalizacja zależy przede wszystkim od postawy i zachowań rodziców, od ich uczestnictwa w życiu religijnym. Rodzice oddziałują bezpośrednio, np. przez spełnianie praktyk religijnych, przestrzeganie tradycji religijnych, oraz pośrednio, przez kierowanie się w życiu systemem wartości religijnych, bądź też tworzeniem atmosfery religijnej w domu<sup>18</sup>.

---

<sup>15</sup> J. Mariański, *Globalne postawy wobec religii*, w: *Postawy społeczno-religijne mieszkańców archidiecezji łódzkiej*, red. S. Zaręba, T. Zembrzusi, Łódź 2002, s. 210.

<sup>16</sup> Jan Paweł II powołuje się na słowa papieża Pawła VI, który mówił, że: „rodzinę jak Kościół, należy uważać za pole, na które przenosi się Ewangelię i z którego ona się rozkrzewia. Dlatego w łonie rodziny świadomej tego zadania wszyscy jej członkowie ewangelizują, a także podlegają ewangelizacji”, *Evangelii nuntiandi*, 71, por. S. Głaz, dz.cyt., s. 81; W. Piwowarski, *Socjalizacja...*, s. 99.

<sup>17</sup> Por. FC 26; KDK 48.

<sup>18</sup> „...Kościół domowy pozostaje jedynym miejscem, gdzie dzieci i młodzież mogą pobierać prawdziwą katechezę”, CT 68; por. FC 53.

Pomocne w przekazywaniu wartości religijnych jest starsze pokolenie. W szczególności babcie, mające więcej czasu, chętniej poświęcają go wnukom, ucząc ich pierwszych modlitw, uczestnicząc w nabożeństwach, dając przykład swojej religijności, pozostawiają mu wzorzec na całe życie. Niestety nawet te rodziny, które dobrze pełnią religijną funkcję, nie są w stanie zapewnić nienaruszalnej trwałości życia religijnego wśród młodzieży. System pluralistyczny wymaga ustawicznego podtrzymywania religijności przez środowisko społeczne. Jak podaje W. Piwowarski za O. Schreuderem 90,0% dzieci spełnia praktyki religijne jak ich rodzice, a 90,0% młodzieży nie uczestniczy w praktykach religijnych, podobnie jak ich rodzice<sup>19</sup>. Rodzice, którzy uczestniczą systematycznie w praktykach religijnych, troszczą się o religijne wychowanie swoich dzieci. Oprócz osób wierzących, za religijnym wychowaniem dzieci, opowiada się przeważająca większość wątplących, niezdecydowanych i obojętnych wobec prawd wiary, a nawet część niewierzących preferuje je przed wychowaniem laickim<sup>20</sup>. Ponadto w domach, gdzie była atmosfera rodzinna określana jako pobożna, tym częściej dzieci prezentują postawy trwałości tradycji. Rodzina ma wyjątkowe warunki do przygotowania młodego pokolenia do pełnego chrześcijańskiego życia, czyli realizacji powołania<sup>21</sup>.

Prowadząc badania na temat rodziny jako podstawowego podmiotu socjalizacji religijnej, poproszono młodzież o określenie stosunku do wiary swoich rodziców. I tak samo jak to miało miejsce przy określeniu swojej religijności dano respondentom do dyspozycji siedem możliwości. Wyniki badań zaprezentowano w tabelach, uwzględniając zmienną pod względem płci respondentów. Dane dotyczące postaw rodziców chłopców wobec wiary zawiera tabela 5.

T a b e l a 5. Postawy rodziców chłopców wobec wiary

| Odpowiedzi respondentów                                    | Matka |      | Ojciec |      | Ogółem |      |
|------------------------------------------------------------|-------|------|--------|------|--------|------|
|                                                            | N     | %    | N      | %    | N      | %    |
| 1. Głęboko wierzący                                        | 2     | 6,7  | 1      | 3,3  | 3      | 5,0  |
| 2. Wierzący                                                | 18    | 60,0 | 13     | 43,3 | 31     | 51,7 |
| 3. Wątplący i poszukujący                                  | 1     | 20,0 | 3      | 10,0 | 4      | 6,6  |
| 4. Niezdecydowany, ale przywiązany do tradycji religijnych | 8     | 26,7 | 8      | 26,7 | 16     | 26,7 |

<sup>19</sup> W. Piwowarski, *Socjologia...*, s. 107; por. F. Adamski, *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, Kraków 1982, s. 179.

<sup>20</sup> Por. L. Dyczewski, *Rodzina polska i kierunki jej przemian*, Warszawa 1981, s. 236.

<sup>21</sup> Por. F. Adamski, *dz.cyt.*, s. 73.



|                               |    |       |    |       |    |       |
|-------------------------------|----|-------|----|-------|----|-------|
| 5. Obojętny religijnie        | 0  | 0,0   | 3  | 10,0  | 3  | 5,0   |
| 6. Niewierzący                | 1  | 3,3   | 2  | 6,7   | 3  | 5,0   |
| 7. Ateista walczący z religią | 0  | 0,0   | 0  | 0,0   | 0  | 0,0   |
| Brak danych                   | 0  | 0,0   | 0  | 0,0   | 0  | 0,0   |
| Razem                         | 30 | 100,0 | 30 | 100,0 | 60 | 100,0 |

Ogółem ponad 55,0% chłopców określiło, że ich rodzice są wierzący i głęboko wierzący. 26,7% respondentów płci męskiej oceniło wiarę swoich rodziców jako niezdecydowani, ale przywiązani do tradycji religijnych. 10,0% chłopców określiło stosunek do wiary swoich rodziców jako obojętny religijnie i niewierzący. Ankietowani zauważają również, że matki ich są bardziej wierzące od ojców. Dziewczeta, podobnie jak chłopcy, wyżej oceniły wiarę matek niż ojców. Zauważymy również, analizując różnice, że dziewczeta oceniły swoich rodziców jako bardziej obojętnych religijnie niż chłopcy. Dane dotyczące postaw rodziców dziewcząt wobec wiary przedstawia tabela 6.

T a b e l a 6. Postawy rodziców dziewcząt wobec wiary

| Odpowiedzi respondentów                                    | Matka |       | Ojciec |       | Ogółem |       |
|------------------------------------------------------------|-------|-------|--------|-------|--------|-------|
|                                                            | N     | %     | N      | %     | N      | %     |
| 1. Głęboko wierzący                                        | 11    | 15,7  | 3      | 4,3   | 14     | 10,0  |
| 2. Wierzący                                                | 40    | 57,2  | 26     | 37,2  | 66     | 47,1  |
| 3. Wątpiący i poszukujący                                  | 3     | 4,3   | 4      | 5,7   | 7      | 5,0   |
| 4. Niezdecydowany, ale przywiązany do tradycji religijnych | 9     | 12,9  | 11     | 15,7  | 20     | 14,3  |
| 5. Obojętny religijnie                                     | 5     | 7,1   | 15     | 21,5  | 20     | 14,3  |
| 6. Niewierzący                                             | 0     | 0,0   | 5      | 7,1   | 5      | 3,6   |
| 7. Ateista walczący z religią                              | 0     | 0,0   | 1      | 1,4   | 1      | 0,7   |
| Brak danych                                                | 2     | 2,8   | 5      | 7,1   | 7      | 5,0   |
| Razem                                                      | 70    | 100,0 | 70     | 100,0 | 140    | 100,0 |

Mając dane dotyczące stopnia religijności samych respondentów oraz ich rodziców, zestawiono je i podjęto próbę odpowiedzi na pytanie: *Czy religijność w stosunku do poszczególnych członków rodziny się zwiększa, czy zmniejsza, czy też pozostaje taka sama?* Wyniki tego zestawienia przedstawia nam tabela 7.

T a b e l a 7. Autodeklaracja stopnia religijności wobec religijności rodziców

| Stopień religijności | Chłopcy |       |       |       | Dziewczęta |       |       |       |
|----------------------|---------|-------|-------|-------|------------|-------|-------|-------|
|                      | Ojciec  |       | Matka |       | Ojciec     |       | Matka |       |
|                      | N       | %     | N     | %     | N          | %     | N     | %     |
| Mniejsza             | 15      | 50,0  | 17    | 56,7  | 9          | 14,3  | 21    | 30,0  |
| Większa              | 5       | 16,7  | 3     | 10,0  | 30         | 42,9  | 12    | 17,2  |
| Taka sama            | 10      | 33,3  | 10    | 33,3  | 25         | 35,7  | 35    | 50,0  |
| Brak danych          | 0       | 0,0   | 0     | 0,0   | 8          | 7,1   | 2     | 2,8   |
| Razem                | 30      | 100,0 | 30    | 100,0 | 70         | 100,0 | 70    | 100,0 |

Jak możemy zauważyć chłopcy w 33,3% ocenili swoją religijność jako taką samą jak rodziców. Większą niż ich ojcowie uważa swoją religijność 16,7% badanych chłopców, natomiast większą niż matki o 6,7% mniej. Zdecydowana większość chłopców uważa, że ich religijność jest mniejsza niż ich rodziców, a zwłaszcza matek. Dziewczęta w połowie oceniły, że ich religijność jest taka sama jak ich matek, ale zdecydowanie większa niż ojców. 30,0% respondentek uważa, że ich religijność jest mniejsza niż ich matek.

Z powyższych badań wynika, że matki respondentów wyprzedzają swych mężów pod względem zaangażowania religijnego i stają się niejako punktem odniesienia dla własnych dzieci.

Stopień religijności nabywa się w procesie socjalizacji, w której szczególną rolę odgrywają rodzice. Przekazywane wartości i modele religijnych zachowań mają tendencję do trwania w następnych pokoleniach. Wpływy środowiska zewnętrznego na kształtowanie się postaw nie mają charakteru determinującego, niemniej często powodują one rozbieżności celów życiowych i systemów wartości rodziców i dzieci. W systemie pluralistycznym, w którym działają różnorodne instancje socjalizacyjne przekazujące własne wartości i normy, kontrowersyjne, a niekiedy sprzeczne, rola rodziny powinna ulec wzmocnieniu.

#### 4. WSPÓLNOTY RELIGIJNE

Wspólnotę tworzy więcej niż jedna osoba. Wejście w nią oznacza wyjście poza siebie na drogę realizacji własnej we wspólnocie z innymi. Wspólnoty religijne to przede wszystkim Kościoły, który urzeczywistnia się przez inne – mniejsze grupy i ruchy. Podstawowym ich zadaniem jest nieść Dobrą Nowinę wszystkim potrzebującym, nauczać oraz prowadzić do ostatecznego zjednoczenia człowieka z Bogiem. Zdecydowanie łatwiej jest młodemu człowiekowi odnaleźć się we wspólnotach parafialnych, gdyż one dopiero dają mu szansę dotknięcia wymiaru duchowego Kościoła, struktury wewnętrznej, zrozumiałej. Biskupi podkreślają, że w okresie dojrzewania, który często charakteryzuje się postawą buntu wobec autorytetów,

grupa rówieśnicza wywodząca się z rodzin katolickich jest najlepszą formą umocnienia właściwych postaw ludzkich i chrześcijańskich<sup>22</sup>. Wartości religijne, jakie przekazują nam Kościół i inne wspólnoty we współczesnym świecie, chronią młodych przed pustką i alienacją. Dzięki nim młody człowiek może kształtować w sobie pozytywny obraz życia. Zapytano młodych respondentów o przynależność do wspólnot religijnych. Szczegółowe dane prezentuje nam tabela 8.

T a b e l a 8. Przynależność do wspólnot religijnych

| Odpowiedzi respondentów                              | Chłopcy |       | Dziewczęta |       | Ogólnie |       |
|------------------------------------------------------|---------|-------|------------|-------|---------|-------|
|                                                      | N       | %     | N          | %     | N       | %     |
| 1. Nie należę                                        | 25      | 83,4  | 42         | 60,0  | 67      | 67,0  |
| 2. Nie należę, ale chciałbym                         | 0       | 0,0   | 4          | 5,7   | 4       | 4,0   |
| 3. Należę, jestem mało aktywnym członkiem            | 4       | 13,3  | 15         | 21,5  | 19      | 19,0  |
| 4. Należę i działam aktywnie                         | 0       | 0,0   | 5          | 7,1   | 5       | 5,0   |
| 5. Jeśli należysz do wspólnot religijnych to jakich? | 1       | 3,3   | 4          | 5,7   | 5       | 5,0   |
| Razem                                                | 30      | 100,0 | 70         | 100,0 | 100     | 100,0 |

Z przedstawionych danych wynika, że 67,0% respondentów ogólnie nie przynależy do żadnej wspólnoty religijnej. Wśród chłopców wskaźnik ten wyniósł 83,4%, a wśród dziewcząt o ponad 20,0% mniej. Można wnioskować, że postawa większej religijności kobiet ma swój początek nie w wieku dojrzałym, tylko znacznie wcześniej. Respondenci płci męskiej w 16,6% deklarują przynależność do wspólnot religijnych, ale tylko jeden przyznał się, że należy do Oazy Ruchu Światło–Życie. Dziewczęta prawie w 35,0% przynależą do wspólnot religijnych, w tym do jakich, określiły cztery: trzy do Oazy Ruchu Światło – Życie i jedna do Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży.

Jedną ze wspólnot religijnych, którą tworzy sama młodzież wraz z katechetą podczas zajęć szkolnych jest katecheza. Kościół i szkoła są instytucjami pomocniczymi służącymi rodzinie. Pomocnicza rola szkoły w wypełnianiu funkcji socjalizacji religijnej nastąpiła w momencie wprowadzenia katechezy do programu zajęć szkolnych. Bez wątpienia o wiele więcej dzieci zaczęło uczestniczyć w nieobowiązkowych lekcjach religii, zatem stała się ona bardziej powszechna. Wypełnianie funkcji socjalizacji religijnej w dużej mierze zależy od postawy i wiedzy samego katechety, ale nie tylko. Oprócz postawy samego katechety, dziecko

<sup>22</sup> II PSP, *Powołanie...*, s. 39.

obserwuje postawy względem wiary swoich rówieśników i starszych kolegów. Dziecko, wchodząc w mury szkoły, wnosi swoje przygotowanie religijne, które wyniosło z domu. Rozpiętość wiedzy oraz znajomości praktyk religijnych przez dzieci jest bardzo różna, gdyż każdą rodzinę specyfikuje jej indywidualność i niepowtarzalność. Wiadomo że grono rówieśników, w tym jak i innych stopniac, wpływa pozytywnie bądź negatywnie na kształtowanie się świadomości religijnej dziecka<sup>23</sup>. W szkole jednym z najistotniejszych elementów jest rola oddziaływania osobowego nauczycieli. Dużą rolę w tym procesie odgrywa postawa aktywnego, umiającego nawiązać dobry kontakt z młodym człowiekiem katechety. Wytworzenie odpowiedniej atmosfery, szczerego zaangażowania, wzajemnego szacunku i zainteresowania na lekcjach, może spowodować odbudowę i nawiązanie nowych relacji z Bogiem. Poproszono respondentów o odpowiedź na pytanie, jakie znaczenie ma katecheza w ich życiu. Odpowiedzi zebrano w tabeli 9.

T a b e l a 9. Rola katechezy w życiu respondentów

| Odpowiedzi respondentów | Chłopcy |       | Dziewczęta |       | Ogólnie |       |
|-------------------------|---------|-------|------------|-------|---------|-------|
|                         | N       | %     | N          | %     | N       | %     |
| Bardzo duża             | 1       | 3,3   | 3          | 4,3   | 4       | 4,0   |
| Dość duża               | 2       | 6,7   | 7          | 10,0  | 9       | 9,0   |
| Ani duża, ani mała      | 6       | 20,0  | 24         | 34,3  | 30      | 30,0  |
| Dość mała               | 5       | 16,7  | 12         | 17,1  | 17      | 17,0  |
| Bardzo mała             | 16      | 53,3  | 24         | 34,3  | 40      | 40,0  |
| Razem                   | 30      | 100,0 | 70         | 100,0 | 100     | 100,0 |

Młodzież określiła rolę katechezy w swoim życiu zdecydowanie jako bardzo małą – ogólnie 40,0%. Odpowiedź, że katecheza spełnia rolę ani dużą, ani małą udzieliło 30,0% ankietowanych, a odpowiedzi, że dość małą udzieliło 17,0%. Biorąc pod uwagę zmienną pod względem płci, możemy zauważyć, że zdecydowanie wśród dziewcząt katecheza odgrywa większą rolę niż wśród chłopców.

Internalizacja wiary religijnej pociąga za sobą określone postawy, zachowania, które przejawiają się w wypełnianiu określonych praktyk religijnych. We wspólnocie bowiem z całym Kościołem uczestniczymy w różnych obrzędach religijnych, świadcząc o naszej przynależności. Badaną młodzież zapytano, jaki znaczenie mają dla niej obrzędy religijne. W ankiecie przedstawiono dziesięć obrzędów i poproszono o określenie znaczenia w pięciostopniowej skali. Wśród obrzędów znalazły się praktyki o charakterze zbiorowym i indywidualnym. Poniżej w tabeli 10 zostały zaprezentowane wyniki badań.

<sup>23</sup> Por. J. Kupczyk, *Procesy socjalizacji dzieci ojców wielokrotnie pozbawianych wolności*, Poznań 1989, s. 128–134.

T a b e l a 10. Obrzędy religijne i ich znaczenie dla chłopców

| Obrzędy | 1  |      | 2  |      | 3  |      | 4 |      | 5 |      |
|---------|----|------|----|------|----|------|---|------|---|------|
|         | N  | %    | N  | %    | N  | %    | N | %    | N | %    |
| a       | 10 | 33,3 | 9  | 30,0 | 3  | 10,0 | 2 | 6,7  | 6 | 20,0 |
| b       | 10 | 33,3 | 10 | 33,3 | 3  | 10,0 | 5 | 16,7 | 2 | 6,7  |
| c       | 6  | 20,0 | 11 | 36,7 | 7  | 23,3 | 1 | 3,3  | 5 | 16,7 |
| d       | 10 | 33,3 | 9  | 30,0 | 5  | 16,7 | 2 | 6,7  | 4 | 13,4 |
| e       | 3  | 10,0 | 8  | 26,7 | 9  | 30,0 | 7 | 23,3 | 3 | 10,0 |
| f       | 5  | 16,7 | 6  | 20,0 | 10 | 33,3 | 6 | 20,0 | 3 | 10,0 |
| g       | 7  | 23,3 | 6  | 20,0 | 8  | 26,7 | 5 | 16,7 | 4 | 13,3 |
| h       | 6  | 20,0 | 6  | 20,0 | 9  | 30,0 | 5 | 16,7 | 4 | 13,3 |
| i       | 8  | 26,7 | 8  | 26,7 | 6  | 20,0 | 4 | 13,3 | 4 | 13,3 |
| j       | 9  | 30,0 | 12 | 40,0 | 5  | 16,7 | 1 | 3,3  | 3 | 10,0 |

Legenda do tabeli 10 i 11: a – chrzczenie dzieci, b – zawieranie ślubu kościelnego, c – przyjmowanie ostatecznego namaszczenia, d – urządzenie pogrzebu religijnego, e – przystępowanie do spowiedzi, f – uczestnictwo we mszy świętej, g – przyjmowanie Komunii, h – przyjmowanie bierzmowania, i – modlitwa indywidualna, j – modlitwa za zmarłych.

Analizując powyższe dane, największe znaczenie dla chłopców miały takie obrzędy, jak: chrzczenie dzieci, zawieranie ślubu kościelnego, urządzenie ślubu religijnego. Spośród praktyk o dużym znaczeniu chłopcy wybrali kolejno: modlitwę za zmarłych, przyjmowanie ostatecznego namaszczenia oraz przyjmowanie ślubu kościelnego. Niestety małe znaczenie przypisali uczestnictwu we mszy świętej; bardzo małe – przystępowaniu do spowiedzi. Również dziewczęta określały znaczenie w ich życiu obrzędów religijnych. Dane dotyczące tego badania zawiera tabela 11.

T a b e l a 11. Obrzędy religijne i ich znaczenie dla dziewcząt

| Obrzędy | 1  |      | 2  |      | 3  |      | 4  |      | 5 |     |
|---------|----|------|----|------|----|------|----|------|---|-----|
|         | N  | %    | N  | %    | N  | %    | N  | %    | N | %   |
| a       | 44 | 62,9 | 24 | 34,3 | 0  | 0,0  | 2  | 2,8  | 0 | 0,0 |
| b       | 40 | 57,2 | 18 | 25,7 | 8  | 11,5 | 2  | 2,8  | 2 | 2,8 |
| c       | 30 | 42,9 | 24 | 34,3 | 13 | 18,6 | 2  | 2,8  | 1 | 1,4 |
| d       | 37 | 52,9 | 28 | 40,0 | 4  | 5,7  | 0  | 0,0  | 1 | 1,4 |
| e       | 15 | 21,5 | 24 | 34,3 | 16 | 22,8 | 10 | 14,3 | 5 | 7,1 |
| f       | 13 | 18,6 | 21 | 30,0 | 25 | 35,7 | 6  | 8,6  | 5 | 7,1 |
| g       | 17 | 24,2 | 30 | 42,9 | 15 | 21,5 | 4  | 5,7  | 4 | 5,7 |
| h       | 21 | 30,0 | 30 | 42,9 | 18 | 25,7 | 0  | 0,0  | 1 | 1,4 |
| i       | 37 | 52,9 | 24 | 34,3 | 6  | 8,6  | 2  | 2,8  | 1 | 1,4 |
| j       | 24 | 34,3 | 31 | 44,3 | 12 | 17,2 | 1  | 1,4  | 2 | 2,8 |

Dziewczęta przypisały największe znaczenie takim samym obrzędom religijnym jak chłopcy. Natomiast wśród wartości ważnych na pierwszym miejscu wymieniły modlitwę za zmarłych, przyjmowanie Komunii i bierzmowanie. Tak sa-

mo jak u chłopców uczestnictwo we mszy świętej było mało cenionym obrzędem, a najmniej cenionym było przystępowanie do spowiedzi.

Socjalizacja religijna nie może mieć miejsca w domu bez dawania świadectwa swojej wiary<sup>24</sup>. Rozwój życia eucharystycznego pomaga rodzicom w wychowaniu moralnym dzieci, przekazując chrześcijański system wartości, kształtują światopogląd oraz czynią członkiem określonego społeczeństwa. Młodzi ludzie postawieni wobec wyboru, preferowanych treści światopoglądowych, norm i wartości nie mogą być pozostawieni bez czulej opieki rodziców. Młodzież nie ma środowiska, w którym mogłaby się uczyć życia we wspólnocie. Uczestnictwo okazjonalne w obrzędach religijnych nie jest wejściem w życie Kościoła jako wspólnoty. Katecheza bez osobistej relacji z Bogiem i przeżywania wspólnoty kościelnej nie zapewni młodzieży zrozumienia Kościoła. Występuje zatem wielka potrzeba odbudowy różnego rodzaju grup i ruchów, które staną się środowiskiem zdobywania doświadczenia wiary, by posłużyć jako pomost do wspólnoty Kościoła.

Industrializacja i urbanizacja spowodowała racjonalizację myślenia, dając tym samym przeświadczenie o samowystarczalności człowieka w opanowaniu natury i kształtowaniu warunków swojego życia. Życie duchowe współczesnego młodego człowieka jest bardzo ubogie, gdyż zamknął się on na nadprzyrodzone wartości. Proces sekularyzacji spowodował zagubienie się religijnego charakteru rodziny, powodując tym samym przeobrażenia ograniczające wypełnianie funkcji socjalizacji religijnej. Uspołecznienie o charakterze religijnym może zostać odbudowane jedynie poprzez wartości i normy potwierdzane żywym przykładem rodziców i kierowników, przewodników grup młodzieżowych, którzy mają wśród młodzieży wysoki autorytet.

---

<sup>24</sup> Por. W. Połoz, dz.cyt., s. 223.